

Lausunto

19.02.2021

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Lausunto videotallennustyöryhmän mietinnöstä

Viite: OM lausuntopyyntö 14.12.2020/VN/4330/2018

Lausunto

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry (jäljempänä Tuomariliitto) esittää videotallennustyöryhmän mietinnön johdosta pyydettyinä lausuntona seuraavaa:

Yleiset huomiot

Tuomariliitto on lausunnossaan 17.5.2019 arviomuistiosta henkilötodistelun vastaanottamisesta videotallenteelta hovioikeudessa kannattanut säädösvalmistelun jatkamista, jonka tavoitteena on ottaa henkilötodistelu hovioikeudessa vastaan käräjäoikeudessa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta. Tämä myös vastaa paremmin nykytiedon mukaista muistin toimintaa: jokainen toistokertaa tuottaa toimitetumman, mutta epäluotettavamman kertomuksen. Tuomariliiton käsityksen mukaan uudistuksen tavoitteet ovat hyväksyttävät ja videotallennustyöryhmän mietinnöstä ilmenevät

keskeiset muutosehdotukset edistävät näitä tavoitteita. Ehdotettu järjestelmä epäilemättä vähentää oikeudenkäynnin osallisten ajankäyttöä ja kustannuksia.

Kuten Tuomariliitto on edellä mainitussa lausunnossaan esittänyt, järjestelmän merkittävä etu on myös siinä, että hovioikeuden näytön arviointi perustuisi lähtökohtaisesti samaan oikeudenkäyntiaineistoon, jonka perusteella käräjäoikeus on tehnyt oman näyttöharkintansa. Tämä selkeyttää oikeusasteiden välistä roolitusta ja parhaassa tapauksessa parantaa oikeusvarmuutta ja asianosaisten oikeusturvaa sekä siirtäisi aidosti oikeudenkäynnin painopisteen käräjäoikeuksiin. Tuomariliitto katsoo, etteivät muut mietinnössä käsitellyt toteuttamisvaihtoehdot (mietinnön kohta 5) muutosehdotusta vastaavalla tavalla edistä tavoitteiden toteutumista.

Tuomariliitto kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että esitys muuttaa olennaisesti työnkuvaa sekä käräjä- että hovioikeuksissa ja aiheuttaa ainakin lyhyellä tähtäimellä myös lisätyötä. Materiaalisen prosessin johdon ja hyvän valmistelun merkitys sekä hyvä todistajankuulustelu käräjäoikeudessa korostuvat uudistuksessa ja tähän on kiinnitettävä varsinkin toimeenpanossa erityistä huomiota. Tämä tulee huomioida resurssoinnissa sekä käräjäoikeuksissa että hovioikeuksissa laitteiden ja niiden ohjelmistojen sekä henkilöstön osalta mukaan luettuna riittävä koulutusjärjestelmien käyttö. Jatkovalmistelussa tulisi vielä tarkemmin arvioida henkilötodistelun tallentamisen käytännön toteutumista käräjäoikeuksissa sekä avustavan henkilökunnan määrän ja osaamisen riittävyttä muun muassa taloudellisten vaikutusten arvioinnin näkökulmasta.

Tuomariliitto pitää mietinnön kustannusarvioita ja taloudellisten vaikutusten arviointia alimitoitettuna. Tuomariliitto myös korostaa, ettei uudistus saa vaarantaa tuomioistuinten nykyisiä toimintaedellytyksiä ja muutoksiin tarvittavat lisämäärärahat on varattava tuomioistuinten toimintamäärärahojen ulkopuolelta. Hovioikeuksien lainkäyttöhenkilöstöä ei ole perustetta ryhtyä vähentämään uudistuksen vuoksi, koska hovioikeudet jo nykyisellään ovat aliresursoituja.

Tuomariliitto pitää itsestään selvänä, että järjestelmään ei pidä siirtyä, ennen kun siinä käytettävän tallennusjärjestelmän tekninen toimivuus on täysin varmistettu. Samoin tuomioistuimille on varattava riittävästi aikaa valmistautua ehdotetun menettelyn käyttöönottoon sekä uuteen tallennusjärjestelmään perehtymiseen. Ottaen huomioon edellä mietinnössä todettu viive tallennusjärjestelmän valmistumisesta sen yleistymiseen riita- ja hakemusasioissa, järjestelmän käyttöön ottamiseen rikosasioissa varattua puolen vuoden siirtymäaikaa voidaan pitää liian lyhyenä.

Yksityiskohtaiset huomiot keskeisistä muutosehdotuksista ja niiden vaikutuksista

Järjestelmän soveltamisala

Mietinnön mukaan kärjäoikeudessa tehtäisiin jatkossa kaikissa asioissa vastaanotetusta suullisesta todistelusta kuva- ja äänitallenne. Tuomariliitto pitää järjestelmän selkeyden kannalta hyvänä sitä, että järjestelmän soveltamisalaa ei ole rajattu tiettyihin asiaryhmiin vaan se koskee kaikkia kärjäoikeudessa käsiteltäviä asioita, kuten Tuomariliitto on arviomuistiota koskevassa lausunnossaan esittänyt.

Katselmushavaintojen kirjaaminen

Mietinnössä oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n perustelujen mukaan katselmuksesta ei tehtäisi kuva- ja äänitallennetta. Ruotsissa kärjäoikeudessa tehdään kuva- ja äänitallenne myös katselmuksesta, jollei ole erityistä syytä olla tekemättä niin. Katselmuksen tallentaminen on mahdollista myös hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa (RB 6:6a). Katselmuksen tallentaminen kuva- ja äänitallenteelle säädettiin Ruotsissa ensin mahdolliseksi ja myöhemmin pääsäännöksi, ellei sille ole erityisiä vastasyitä (prop. 2004/05:131, s. 109, prop. 2015/16:39 (En modernare rättegång II), s. 40). Katselmuksen tallentamisen katsottiin lain esitöissä tuovan mukanaan etuja sekä asianosaisille että tuomioistuimelle, kun katselmusta ei välttämättä tarvitse toimittaa muutoksenhaussa uudelleen jos tallenteen esittämistä pidetään riittävänä. Tältä osin ei tehty eroa istuntosalissa tai paikan päällä tehtävän katselmuksen osalta. Katselmuksen tallentamisesta katsottiin olevan etua erityisesti jos on vaara siitä, että katselmusesine muuttuu tai jostain syystä ei ole käytettävissä muutoksenhaussa (prop. 2004/05:131, s. 109, prop. 2015/16:39, s. 40-41). Vastaavat näkökohdat ovat varteenotettavia myös Suomessa.

Tuomariliitto tunnistaa sen mietinnössä esiin tuodun näkökohdan, että tallenne ei välttämättä kaikissa tilanteissa kykene korvaamaan katselmuskohteesta saatavaa henkilökohtaista vaikutelmaa. Tämä voi olla ongelmallista erityisesti laajoissa kohteessa tehtävissä katselmuksissa, kuten maa-oikeudessa käsiteltävissä asioissa. Lisäksi hyvälaatuisen kuva- ja äänitallenteen tekeminen katselmuskohteessa ei aina ole mahdollista. Tältä osin käytettävissä olevassa laitteistolla, henkilökunnan osaamisella sekä etukäteissuunnittelulla on kuitenkin tärkeä merkitys. Istuntosalissa tehtävän katselmuksen tallentamiseen ei kuitenkaan useimmissa tapauksissa liity vastaavia ongelmia ja katselmuksen tallentaminen voitaisiin toteuttaa saleissa olevilla kiinteillä videolaitteilla.

Tuomariliitto esittää katselmuksen tallentamisesta saatavissa olevien etujen ja prosessin joustavuuden kannalta harkittavaksi, tulisiko nykyinen OK 22:7 kumota ja säätää ainakin kärjäoikeuden harkintavaltaan kuuluvasta mahdollisuudesta laatia katselmuksesta kuva- ja äänitallenne. Hovioikeuden harkittavaksi jäisi kysymys kyseisen todistelun vastaanottamisesta kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa.

Maa-oikeusasiat

Tuomariliitto haluaa kiinnittää huomiota siihen, että tiettyjen kärjäoikeuksien käsittelemisissä maa-oikeusasioissa, joihin haetaan hovioikeuden tapaan muutosta Korkeimpaan oikeuteen ja joissa istunnot toimitetaan kiinteistön sijaintipaikan kunnan taloissa ilman asianmukaisia istuntosalilaatua edustavia tallennuslaitteita, usein asianosaisten ja joskus todistajien kertomukset otetaan vastaan maastossa katselmuksen yhteydessä. Tuossa tilanteessa jopa niiden tallentaminen äänitallenteella voi olla vaikeaa. Tuosta syystä nuo maastokatselmuksessa annetut lausumat pitäisi voida tallentaa ainoastaan selostuksena tuomiossa, mitä on pidettävä Korkeimman oikeuden kannalta riittävänä.

Maa-oikeusasioissa olisi riittävää, että katselmushavainnot kirjattaisiin tuomioon ja ainoastaan tarvittaessa laadittaisiin tallenne, joksi useimmissa tapauksissa riittäisi hovioikeuden kaltainen äänitallenne ja tarvittaessa valokuvatallenne. Ehdotus vastaa pitkälti käytännön nykytilaa. Sen vuoksi oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 7 §:n säännös tulisi kokonaan kumota tai korvata säännöksellä, jonka mukaan ne kirjataan erikseen ainoastaan tarvittaessa.

Valmistelun kehittäminen kärjäoikeusvaiheessa

Tuomariliitto kannattaa asian valmistelun ja pääkäsittelyn kehittämistä kärjäoikeudessa koskevia säännösten muutosehdotuksia, joiden mukaan valmisteluistunnon toimittaminen syyttäjän ajamassa rikosasiassa ei enää edellyttäisi erityistä syytä, tuomioistuimen tulisi laatia syyttäjän ajamassa rikosasiassa kirjallinen yhteenveto, jos se olisi asian laajuuden vuoksi tai muusta erityisestä syystä tarpeen ja tuomioistuimen tulisi valvoa asian jäsenneilyä käsittelyä sekä riita- että rikosasiassa.

Ehdotukset ovat omiaan edistämään prosessin selkeyttä ja parantamaan kärjäoikeuksien ratkaisuedellytyksiä. Tuomariliitto kuitenkin toteaa, että rikosprosessissa ongelma on myös aineellinen oikeus: rikosprosessissa tuomioistuin ei voi riitaprosessin tavoin (OK 17:5,2) suoraan ottaa riidatonta seikkaa päätöksen perusteeksi vaan riidattomistakin keskeisistä seikoista pitää periaatteessa esittää selvitystä.

Positiivista on myös se, että toimitettaessa suullinen valmisteluistunto oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:ssä tarkoitetuissa jutuissa, määräaika pääkäsittelyn pitämiseksi olisi ehdotuksen mukaan kahden viikon sijasta kolme viikkoa.

Kokoonpanot kärjäoikeudessa

Tuomariliitto kiinnittää tässä yhteydessä huomiota siihen, että kun uudistuksen myötä puheenjohtajan prosessinjohto korostuu ja kärjäoikeuden vastuu näytön laadukkaasta vastaanottamisesta jää sen vastuulle, myös kärjäoikeuden kokoonpanoihin tulee kiinnittää suurempaa huomiota ja todellista resurssointia. Jotta se toteutuisi Tuomariliitto esittää

harkittavaksi, että nimenomaisesti säädettäisiin siitä, että yli kolme päivää kestävät pääkäsittelyt tulisi toimittaa kokoonpanossa, jossa on useampi lainoppinut tuomari. Lisäksi asiaan tulisi kiinnittää huomiota Tuomioistuinviraston ja käräjäoikeuksien tulosneuvotteluissa. Tuomariliitto toteaa lisäksi, että rikosasioissa OK 2:1,2:ssa tarkoitetusta kokoonpanosta päättäminen on lainkäyttöasia, joka kuuluu puheenjohtajan toimivaltaan. Asiasta on esiintynyt epäselvyyttä, joten toimivalta olisi syytä tarkentaa väärinkäsitysten välttämiseksi jatkossa.

Tallenteiden hyödyntäminen käräjäoikeuksissa

Tuomariliitto toteaa, että mietinnössä on huomioitu se Tuomariliiton arviomuistiosta 17.5.2019 antamassa lausunnossaan esittämä, että kuva- ja äänitallenteita tulee voida hyödyntää myös käräjäoikeudessa, kun todistajaa on kuultu pääkäsittelyn ulkopuolella. Tarkoituksenmukaista on myös se, että käräjäoikeudessa voidaan hyödyntää aikaisemmin tehtyä kuva- ja äänitallennetta kun pääkäsittely on ollut lykättynä niin pitkään, että kysymykseen tulee uuden pääkäsittelyn toimittaminen tai kun ylempi tuomioistuin palauttaa asian käräjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Kuten mietinnössä on todettu, arvioitaessa tallenteen hyödyntämistä palauttamisen jälkeen on kuitenkin olennaista ottaa huomioon palauttamisen syy. Tuomariliitto kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että jos käräjäoikeus palautuksen jälkeen eri kokoonpanossa hyödyntää tallenteita, asiassa ei lainkaan toimiteta täysmittaista suullista todistelun esittämistä.

Tallenteiden indeksointi

Käräjäoikeuksilla olisi muutosehdotusten käytännön toteuttamisessa täysin keskeinen rooli. Käräjäoikeuden henkilökunnan olisi huolehdittava kuulustelujen tallentamisesta, jonka lisäksi mietinnössä on lähdetty siitä, että käräjäsihteeri huolehtii myös niiden indeksoinnista. Valittajan olisi jatkossa ilmoitettava, keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset olisi tarpeellista ottaa vastaan ja miltä osin ne olisi tarpeellista ottaa vastaan (ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §), ja hovioikeuden olisi puolestaan ilmoitetun perusteella pystyttävä käräjäoikeuden tallenteilta paikallistamaan hovioikeudessa esitettävät kertomukset tarpeellisilta osin.

Tuomariliitto pitää erittäin tärkeänä sitä, että tallenteiden tarkempi indeksointi suoritetaan ainoastaan laajimmassa jutuissa tarvittaessa. Tällöin on tärkeää, että käräjäoikeudessa asian prosessinjohto voi olla mahdollisimman tarkoituksenmukaista sitomatta sitä välttämättä tiukasti tiettyihin syytekohtiin taikka teemoihin. Selkeä ja yhdenmukainen indeksointi olisi omiaan olennaisesti helpottamaan asian valmistelua hovioikeudessa, vähentämään turhia uudelleenkuulusteluja hovioikeudessa sekä lyhentämään pääkäsittelyiden kestoa hovioikeudessa. Indeksointi on siten erityisesti laajemmissa jutuissa uuden järjestelmän käytännön toimivuuden kannalta hyvin tärkeä uusi työvaihe. Sen toteuttaminen tulee edellyttämään tuomareilta jäseneltyä käsittelyä ja selkeää prosessinjohtoa. Tuomariliitto kuitenkin näkee esityksen tiettyinä vaarana sen, että käräjäoikeuden työn painopiste voi vanhan suullispöytäkirjallisen menettelyn tapaan siirtyä

jutun ratkaisemisesta ja laadukkaasta näytönharkinnasta laadukkaan tallenteen tekemiseen muutoksenhakutuomioistuinta varten.

Tuomariliitto suhtautuu tietyllä skeptisyydellä siihen, pystyvätkö kärjäsihteerit ilman puheenjohtajan tukea itsenäisesti huolehtimaan ainakaan hienojakoisemmasta indeksoinnista ja korostaa, ettei indeksointi tai muu tallentamiseen liittyvä tekninen suorittaminen saa jäädä prosessin johdosta vastuussa olevan kärjäoikeuden puheenjohtajan harteille. Indeksointi on myös Ruotsissa käytännössä osoittautunut hankalaksi (mietinnön s. 67), vaikka siitä Ruotsissa huolehtivat notaarit, joita on huomattavasti Suomea enemmän. Riittävä indeksoinnin taso on oltava sellainen, että se voidaan vaivatta toteuttaa oikeudenkäynnin kuluessa. Tämä edellyttää myös siihen käytettävän järjestelmän helppokäyttöisyyttä. Indeksointi ei missään tapauksessa saa siirtyä puheenjohtajan jälkikäteen tehtäväksi.

Uudistus asettaa myös asianosaisille vaatimuksia valituskirjelmien selkeyden ja laadun suhteen. Asiamiesten ja syyttäjien ymmärrys kärjäoikeudessa käytettävistä menettelytavoista tallenteiden indeksoinnissa parantaa heidän edellytyksiään ilmoittaa selkeästi valituksessa hovioikeudessa vastaanotettava tarpeellinen näyttö.

On oletettavaa, että kuulustelujen tallentamisesta ja indeksoinnista sekä näihin uusiin työvaiheisiin liittyvien yhdenmukaisten työtapojen kehittämisestä tulee erityisesti uuden järjestelmän käyttöönoton alussa aiheutumaan merkittäväkin lisätystä sekä kärjä- että hovioikeuksissa. Työtapojen kehittäminen tulee edellyttämään oikeusasteiden ja sidosryhmien välistä yhteistyötä ja mahdollisesti siitä annettavaa ohjeistusta, kuten esimerkiksi Ruotsissa on jossain tapauksissa toimittu (Resursfördelningen efter EMR, Domstolsverkets rapportserie 2010:3, s. 24-25 ja liite 4). Käytännön kokemuksia Ruotsista olisi syytä hyödyntää.

Vaihtoehto indeksoinnin toteuttamisesta

Tuomariliitto esittää vielä harkittavaksi sitä, että indeksointi kärjäoikeudessa toteutettaisiin automaattisella aikaperusteisella indeksoinnilla ja että muutoksenhakijat veloitettaisiin valituksessaan ja vastapuoli vastauksessaan tekemään tarkempi indeksointi tai muu vastaava viittaaminen. Myös roolina tämä sopii paremmin muutosta hakevilla asianosaisille kuin kärjäoikeudelle. Tämä edellyttäisi AIPA-järjestelmän toimivuuden edellyttämää asiakasportaalia.

Näytön vastaanottaminen hovioikeuksissa

Suullisen näytön vastaanottaminen videotallenteelta muuttaisi olennaisesti menettelyä hovioikeuden pääkäsittelyssä, kun jatkossa suullinen todistelu otettaisiin vastaan kärjäoikeudessa

laaditulta tallenteelta. Mietinnössä esitetyin perusteluin suullisen todistelun arviointiin ei kuitenkaan pitäisi vaikuttaa se, vastaanotetaanko suullinen todistelu kuva- ja äänitallenteelta. Tuomariliitto kuitenkin korostaa tässäkin yhteydessä videotallennusjärjestelmän ja tallenteiden esittämiseen käytettävän laitteiston merkitystä.

On perusteltua, että käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun vastaanottamisesta kuva- ja äänitallenteelta voidaan tarvittaessa mietinnössä esitetyissä tapauksissa poiketa. Tuomariliitto kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että Ruotsissa uudelleenkuulustelun edellytyksenä on se, että se on välttämätöntä. Tuomariliitto esittää harkittavaksi, että myös meillä, ainakin riita-asioissa, OK 26:15a,2 kynnukseksi muusta syystä tapahtuvalle uudelleenkuulustelulle asetettaisiin sama, korkeampi kynnys. Tämä korostaisi sitä ajatusta, että muutoksenhakutuomioistuimen rooli ei ole toteuttaa todistelun vastaanottamista paremmin vaan kontrolloida alioikeusaineiston perusteella, onko käräjäoikeuden näytönarviointi ollut tuon aineiston perusteella oikeaan osunut. Uudelleen kuulustelun tai lisäkysymysten esittämisen kynnys tulee olla uudistuksen tarkoituksen toteuttamiseksi korkea, eikä se saa hovioikeuksissa muodostua tavaksi.

Mietinnössä on huomioitu se Tuomariliiton arviomuistiosta esittämässä lausunnossaan prosessitaloudellisista syistä välttämättömänä pitämä mahdollisuus vastaanottaa suullinen näyttö hovioikeuden pääkäsittelyssä viittaamalla siihen (ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15a §, säännöskohtaiset perustelut). Mietinnössä oikeudenkäynnin julkisuudesta käräjäoikeudessa esitetty sekä yleisön mahdollisuus tutustua oikeudenkäyntiaineistoon (s. 38) huomioon ottaen, viittausmenettely ei Tuomariliiton käsityksen mukaan tosiasiallisesti kaventaisi yleisön mahdollisuutta saada tietoonsa aineistoa, johon tuomioistuin perustaa ratkaisunsa vaikka yleisöllä ja medialla ei olisikaan mahdollisuutta seurata suullisen todistelua vastaanottamista viittausmenettelyssä muutoksenhakuvaiheessa.

Viittausmenettelyllä voidaan epäilemättä saavuttaa prosessitaloudellisia hyötyjä erityisesti laajoissa asioissa, kun pääkäsittelyt voidaan suunnitella joustavasti ja kaikkien osallistuvien aikatauluihin sopivalla tavalla. Viittausmenettely lyhentää oikeudenkäynnin kestoa ja vähentää siten tältä osin asianosaisten ja heidän avustajiensa oikeudenkäyntikuluja siltä osin, kuin he eivät ole läsnä kokoonpanon vastaanottaessa näyttöä. Jo sillä, että vain osa suullisesta todistelusta otetaan vastaan viittaamalla siihen, voidaan saavuttaa mainittuja hyötyjä. Samalla uudeksi oikeudenkäynnin kustannusten lähteeksi voi viittausmenettelyssä muodostua se, että asianosaiset yhdessä avustajiensa kanssa haluavat tutustua käräjäoikeudessa vastaanotettuun näyttöön uudelleen ennen pääkäsittelyä, jotta he voivat asianmukaisesti etukäteen nostaa esiin niitä kohtia, joihin ratkaisevan kokoonpanon toivotaan erityisesti kiinnittävän huomiota. On myös mahdollista, että tuomioistuimen perehtymiseen suulliseen todisteluun eri aikaan kuin asianosaiset suhtaudutaan mietinnössä esitetyistä syistä (s. 37) ainakin alussa varauksellisesti.

Mietinnön mukaan hovioikeus päättäisi siitä, esitetäänkö suullinen todistelu viittaamalla siihen, ja voisi tehdä tämän ratkaisun myös viran puolesta, kuten oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 9 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa on esitetty. Tuomariliitto korostaa edellä mainituista ja mietinnön yksityiskohtaisissa perusteluissa esitetyistä syistä asianosaisten kuulemisen tärkeyttä hovioikeuden

arvioidessa viittausmenettelyn soveliaisuutta. Hovioikeudella on tässä yhteydessä myös mahdollisuus tuoda esiin viittausmenettelyllä saavutettavat hyödyt.

Korkeinta oikeutta koskevat muutosehdotukset

Tuomariliitolla ei ole huomautettavaa Korkeinta oikeutta koskevista muutosehdotuksista.

Kuultavien yksityisyyden suoja

Tuomariliitto kannattaa ehdotusta, jonka mukaan julkisestakin kuva- ja äänitallenteesta, joka on tehty käräjäoikeudessa, voitaisiin antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Tämä koskisi myös asianosaisia (säännöskohtaiset perustelut, s. 113). Tämä on välttämätöntä, jotta kuulusteltava ei tuntisi pelkoa tai paineita tallenteen oikeudettomasta levittämisestä, joka voisi vaikuttaa tämän kertomukseen. Mitään estettä ei myöskään liene sille, että puheenjohtaja voi kuulustelun aluksi kertoa kuulusteltavalle tämän yksityisyyden suojan varmistamiseksi säädetyistä säännöksistä, mikäli se on tarpeen edistämään kuulusteltavan luottamusta yksityisyytensä turvaamiseen. Toinen vaihtoehto olisi toimiva asiakasportaali, jossa yleistä luotettavuutta nauttivat lupalakimiehet ja asianosaiset voisivat käydä ilman kopiointimahdollisuutta tutustumassa niihin ja samalla suorittaa tarkemman indeksoinnin.

Ehdotus, jonka mukaan henkilöltä, joka saapuu tuomioistuimeen katsomaan käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta, voitaisiin ottaa pois kuvan tallentamiseen soveltuvat välineet, edistää tätä tavoitetta. Nykyään käytettävien matkapuhelinten teknisten ominaisuuksien johdosta tallenteen katsominen tulee käytännössä aina edellyttämään matkapuhelimen luovuttamista tallenteen katsomisen ajaksi turvatarkastajalle.

Taloudelliset vaikutukset ja kustannusarviot

Mietinnössä on kiinnitetty huomiota siihen, että uudistuksesta laadittuun kustannusarvioon liittyy runsaasti epävarmuustekijöitä. Mietinnössä esitetyn lisäksi Tuomariliitto nostaa esiin, että mietinnöstä puuttuu arvio siitä, miten mahdollisesti pidentyvät pääkäsittelyt käräjä- ja hovioikeuksissa kuva- ja äänitallenteiden laatimisen vuoksi vaikuttavat uudistuksesta aiheutuviin kustannuksiin. Ruotsissa pääkäsittelyt hovioikeuksissa ovat pidentyneet uudistuksen jälkeen. Kustannusarviossa ei myöskään ole huomioitu sitä, että vaikka uudistuksesta on odotettavissa tietyiltä osin säästöjä oikeudenkäyntikuluissa, uudistuksesta voi valitus- ja valmisteluvaiheessa sekä tallenteiden oikeiden kohtien nimeämisestä aiheutua asiamiehille myös jonkin verran lisätyötä ja siten sekä valtiolle että asianosaisille myös lisäkustannuksia. Edelleen kustannusarvio ei sisällä tarkempaa arviota kuinka paljon lisätyövoiman tarvetta erityisesti käräjäoikeuksiin

videotallennusjärjestelmän käyttöönotosta aiheutuu. Tuomariliitto on esittänyt yleisen huolen siitä, ovatko kustannusarviot liian varovaisia.

Henkilöresurssointi

Vaikka mietinnössä on huomioitu korostunut tarve huolehtia avustavan henkilökunnan määrän riittävydestä käräjäoikeuksissa, mietinnössä ei ole tarkemmin arvioitu videotallennusjärjestelmän käyttöönotosta aiheutuvaa lisätyövoiman tarvetta. Mikäli indeksointia ei voida toteuttaa itsenäisesti kansliahenkilökunnan toimesta, se vaatii myös lisää tuomariresursseja. Tuomariliitto edellyttää, että uudistusten toteuttamiseen varataan riittävät henkilöstöresurssit kaikissa oikeusasteissa, erityisesti käräjäoikeuksissa, joihin uudistuksen vaatima lisätyö kohdistuu.

Laitteistoresurssointi

Tuomariliitto korostaa, että riippumatta siitä, missä oikeusasteessa videotallennetta hyödynnetään, täysin olennaista on tallenteen laatu sekä tallenteen esittämistä varten käytettävä laitteisto. Tallenteiden laadun ja hyödynnettävyyden kannalta keskeistä merkitystä on esimerkiksi kuulusteltavasta käytettävällä kuvakulmalla, kameran ja mikrofونin etäisyydellä kuulusteltavaan sekä salin valaistuksella. Tallenteiden esittämiseksi käytettävien näyttöjen laatuun ja kokoon tulisi erityisesti hovioikeuksien salivarustelussa kiinnittää erityistä huomiota ja vakavasti pohtia esimerkiksi valkokankaiden käyttöä. Sen järjestelmän helppokäyttöisyys ja selkeys, joka tähän tarkoitukseen valikoituu, vaikuttaa ratkaisevasti uudistuksesta aiheutuvaan lisätyömäärään.

Ehdotuksen mukaan kuva- ja äänitallenne tulisi tehdä myös kuulustelusta, joka on toteutettu käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §). Oletettavasti etäyhteyksien käytön määrä tulee tulevaisuudessa edelleen lisääntymään. Järjestelmää kehitettäessä olisi siten varmistuttava siitä, että videoyhteydellä vastaanotetun näytön tallenne niin pitkälle kuin mahdollista vastaa laadultaan henkilökohtaisesti läsnä olevan henkilön kuulustelusta tehtyä tallennetta.

Tuomioistuimilla nykyisin käytössä olevien ICT-palveluiden laatu ja toimivuus huomioon ottaen ei ole odotettavissa, että esitetyllä aikataululla saadaan tosiasiasa tuotettua sellaisia riittävän laadukkaita kuva- ja äänitallenteita ja niiden indeksointia, jotka olisivat hovioikeuksissa poikkeuksetta hyödynnettävissä. Tämä heikentää merkittävästi ehdotetun uudistuksen hyötyjä käytännössä. Tuomariliitto korostaa edellä mainituista syistä sitä, että salivarusteluun on kaikissa oikeusasteissa varattava riittävät resurssit. Tallenteiden laadun varmistamiseksi on myös panostettava tallenteita laativan käräjäoikeuden henkilökunnan tekniseen koulutukseen sekä riittävään ICT-tukeen.

Uudistuksen yhteys AIPA-järjestelmään

Tuomariliitto pitää tärkeänä tallennusjärjestelmän integroimista AIPA-järjestelmään niin, että sitä voidaan hallinnoida ja todistelutallenteet sisällyttää siihen.

Puheentunnistusjärjestelmät

Tuomariliitto pitää tärkeänä sitä, että vaikka tällä hetkellä puheentunnistusjärjestelmät eivät toimi riittävän laadukkaasti, niiden kehittyessä todistelun litteroimista voitaisiin käyttää apuvälineenä niin käräjä- kuin hovioikeuksissakin.

Järjestelmän vaiheittainen käyttöönotto

Ehdotuksen mukaan uusi järjestelmä otettaisiin käyttöön vaiheittain siten, että menettely otettaisiin ensin käyttöön riita- ja hakemusasioissa ja siitä noin puolen vuoden päästä rikosasioissa. Käyttökokemusten kerääminen on perusteltua ennen järjestelmän laajamittaista käyttöönottoa. Näin ollen Tuomariliitto pitää perusteltuna sitä, että järjestelmä otetaan käyttöön vähintään esitetyllä tavalla vaiheittain. Lisäksi AIPA-järjestelmän käyttöönotosta saatujen negatiivisten kokemusten perusteella Tuomariliitto esittää, että vielä kerran selvitetäisiin, voitaisiinko järjestelmä sittenkin ottaa käyttöön vasta joissain käräjäoikeuksissa suoritetun pilotoinnin jälkeen.

Tuomariliitto suhtautuu tietyllä epäilyllä siihen, voidaanko järjestelmä ottaa käyttöön vielä vuonna 2022 huomioon ottaen AIPA-järjestelmän takkuilusta aiheutuneet vaikeudet ja ylimääräinen työ. Tuomariliitto esittää joka tapauksessa huolen siitä, onko vaiheittaista käyttöönottoa varten esitetty siirtymäaika riittävän pitkä, kun otetaan huomioon hovioikeuksien käsittelyajat sekä se, että säännöksiä sovellettaisiin vain voimaantulon jälkeen tullessiin asioihin. Käräjäoikeuksissakaan puolen vuoden aikana ei välttämättä saataisi riittävästi käyttökokemusta, kun otetaan huomioon riita-asioiden vireilläoloajat.

Säännöskohtaiset ehdotukset

Oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 7 §

Tuomariliitto esittää, että säännös kumotaan taikka että säädetään, että katselmushavainnot tallennetaan ainoastaan tarvittaessa.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luku 15 a § 2 mom.

Käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä voidaan kuulustella pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti myös lisäkysymysten esittämistä varten, jos se on hovioikeudessa vedottujen uusien seikkojen tai todisteiden vuoksi tarpeen taikka jos se on muusta syystä välttämätöntä asian selvittämiseksi.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon ovat valmistelleet kärjätuomari Pekka Louhelainen ja asessori Martina Nyman. Lausuntoasiaa on käsitelty Käräjäoikeustuomarit r.y.:n hallituksessa 29.1.2021 ja Hovioikeustuomarit r.y.:n hallituksessa 27.1.2021 sekä Tuomariliiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa 3.2.2021 ja Tuomariliiton hallituksessa 26.1.2021 sekä sähköpostitse 18.2.2021.

19.2.2021

Tuomariliiton puheenjohtaja,

kärjätuomari Antti Tapanila

Kirvesniemi Laura
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry